

معرفی اثر تاریخی

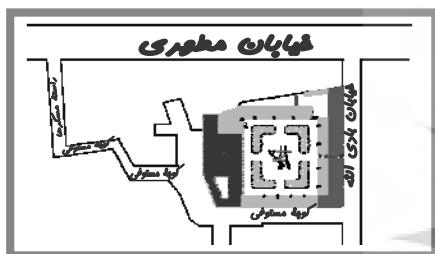
مسجد- مدرسه مستوفی

تهیه و تنظیم: مهندس مریم عبداللهی

پیشگفتار

مسجدی در رشت در میان دهها مسجد این شهر رو به آفتاب نشسته و تماشاگر گذر تاریخ است. این مسجد در اوایل دوره قاجاریه در محله زاهدان شهر رشت که اصلی-ترین محله آن زمان بود توسط یکی از بازماندگان خانواده سمیعی، به نام مستوفی سمیعی بنیاد گردید تا برای تحصیل و نمازگزاری طلاب مورد استفاده قرار گیرد. از آن پس این بنای معماری اسلامی به نام مسجد و مدرسه مستوفی شهرت یافت که بعدها با جدا شدن مسجد و مدرسه از یکدیگر، با نام مسجد مستوفی به جرگه دیگر مساجد گیلان پیوست.

متأسفانه فقدان کتیبه تاریخی در این مسجد، تاریخ گذاری روی این بنا را دچار مشکل ساخته ولی کاشیکاری هفت‌رنگ بر بدنه دیوار جنوبی بنا، با صلابت و زیبایی هر چه بیشتر نمایانگر هنر کاشیکاران اوایل دوره قاجار می‌باشد. کاشیکاری هفت‌رنگ بنا به همراه کتیبه‌های موجود در آن با عبارات "لااله الا الله"، "یا علی" و ... به خط کوفی از ویژگیهای منحصر بفرد این مسجد است.

نقشه شماره ۱. موقعیت مسجد مستوفی در محل.

مشخص نمودن موقعیت اثر در محل و بررسی دسترسیها:

مسجد و مدرسه مستوفی در بافت تاریخی شهرستان رشت، خیابان مسگرها و میان راسته مسگرها و بین خیابان مسجد صفی و مسجد بادی‌الله قرار گرفته است. راههای دسترسی به بنا از طریق ۲ مسیر امکانپذیر می‌باشد.

مسیر شماره ۱: خیابان مطهری، راسته مسگرها، کوچه مستوفی.

مسیر شماره ۲ که دسترسی اصلی به بنا می‌باشد عبارتست از: خیابان مطهری، خیابان بادی‌الله، کوچه مستوفی.

پیشینه تاریخی مسجد مستوفی:

مسجد و مدرسه مستوفی در محله زاهدان رشت، میان راسته مسگرها و خیابان مسجد صفی و مسجد بادی‌الله ساخته شده است. در رشت مسجد و مدرسه دیگری نیز به نام "مستوفی" در محله "استادسرا" در سال ۱۲۴۲ ه.ق توسط "مرحوم میرزا محمد طاهر مستوفی" بنیاد شده بود که بعلمت تشابه نام با این مسجد و مدرسه، شبهاتی را در زمینه تاریخ ساخت و بانی این مسجد بوجود آورده است. حتی در گزارش ثبتی این مسجد به اشتباه از "مرحوم میرزا محمد طاهر مستوفی" بعنوان بانی آن و سال "۱۲۴۲ ه.ق" بعنوان تاریخ ساخت آن یاد شده است! که البته در کتاب نامها و نامدارهای گیلان به صراحت عنوان شده که بانی این مسجد یکی از اعضای خانواده سمیعی به نام "مستوفی سمیعی" بوده است. در مورد تاریخ ساخت بنا هیچگونه تاریخی در هیچ کتاب و حتی در کاشیکاریها و کتیبه‌های خود مسجد نیز ذکر نشده‌است، اما در تمامی مراجعی که مورد مطالعه قرار گرفت، متفقاً دوره قاجاریه را در مورد زمان ساخت آن ذکر کرده‌اند.

معماری بنا:

ساختمان مسجد- مدرسه مستوفی که در زمان قاجار ساخته شد، بر خلاف ساختمانهای مناطق معتدل شمالی ایران که "برون‌گرا" هستند و جلوه بیرونی ساختمان اهمیت بیشتری دارد، تحت تاثیر خصوصیات معماری مسجد- مدرسه‌های زمان خود بصورت "درون‌گرا" طراحی و ساخته شده است. یعنی شما هیچ تزئینی از بیرون بنا نمی‌بینید یا عنصری شاخص که از اهمیت داخل آن خبر دهد، بلکه تمام زیبایی و عظمت داخل بنا نهفته است. ساختمان حیاطی مرکزی دارد که فضاها دور تا دور آن قرار گرفته‌اند. حتی نمای اصلی ساختمان با کاشیکاریهای زیبا و خیره‌کننده‌اش در داخل حیاط مدرسه وجود دارد و بجز پنجره‌های شمالی ساختمان که به سمت کوچه باز می‌شود، هیچ عنصر معماری دیگری که نمای ساختمان را تعریف کند و یا جلوه‌ای خاص به آن ببخشد، از بیرون دیده نمی‌شود.

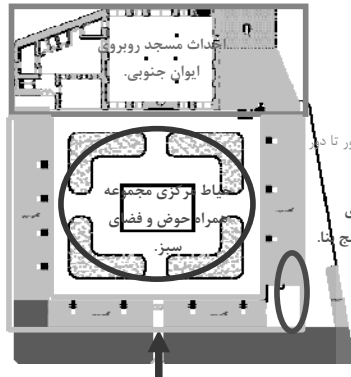
بطور کلی مشخصات این مسجد و مدرسه عبارت است از:

- ۱- دارا بودن حیاط مرکزی همراه با حوض وسط حیاط و فضای سبز اطراف آن.
- ۲- قرار گرفتن مسجد در مقابل ایوان جنوبی.
- ۳- وجود حجره‌های طلاب یا همان ایوانچه‌ها در دور تا دور حیاط مرکزی.
- ۴- احداث سرویسهای بهداشتی در کنج بنا.
- ۵- وجود فضای سرایداری در داخل مسجد.

که تمامی این خصوصیات عیناً مطابق با ویژگیهای بناهای مسجد و مدرسه دوران قاجاریه می‌باشد.

چنین به نظر می‌رسد که عوامل اقلیمی در شکل‌گیری فضای کالبدی مسجد-مدرسه مستوفی تأثیری قاطع نداشته زیرا معماری درون‌نگرا که در این مدرسه شاهد آن هستیم، بیشتر در فضاهای معماری واقع در نواحی گرم و خشک کشور کاربرد داشته و به این ترتیب فقدان چشم‌اندازها و فضاهای سبز طبیعی با ایجاد فضای سبز محدودی که در حیاط مرکزی احداث می‌شد، جبران می‌گردید و چشم‌اندازی دلنشین و شرایطی مطلوب برای زیست پدید می‌آورد.

شاید یک دلیل استفاده از چنین سبکی در اقلیمی که مملو از مناظر سرسبز طبیعی است، استفاده حداکثر از زمین و نیاز به ایجاد بیشترین تعداد حجره در مدرسه بوده که سبب شده برخلاف توزیع فضایی عناصر در فضاهای مسکونی، از هر چهار جهت حیاط، برای احداث حجره‌ها استفاده کنند و به عبارت دیگر، نحوه مکان‌یابی حجره‌ها در مدرسه نسبت به جهت نور آفتاب بی‌تفاوت باشد.

ایوان جنوبی مسجد-مدرسه

حیاط مرکزی بنا

نمای اصلی مسجد واقع در حیاط مدرسه

شناسایی تزئینات بکار رفته در بنا:

از آنجا که این مسجد فاقد گنبد، مناره، ایوان و... است و از میان عناصر اصلی تشکیل دهنده مساجد، فقط دارای محراب می‌باشد، بنابراین تزئینات بکار رفته در بنا محدود و شامل کاشیکاریهای پشت و دور محراب و پنجره‌ها و کتیبه‌ای که در قسمت بالایی دیوار شمالی مسجد وجود دارد، می‌باشد و با توجه به سادگی و بی‌پیرایگی این مجموعه، هیچگونه زیاده‌روی در تزئینات کاشیکاری بنا به چشم نمی‌خورد. اما همین تزئینات اندک از ارزش والایی برخوردار است بخصوص در عهد قاجار که دوره انحطاط معماری ایران می‌باشد.

بطور کلی بعد از سلسله صفویه و تسلط افغانها بر ایران کار تزئین با کاشی در بناها خلاصه شد. در اوایل دوره قاجاریه، در شیراز، هنرمندان گرد هم آمدند و تا اندازه‌ای در پیشبرد کار هنر تأثیر گذاشتند و کاشی‌سازان با الهام گرفتن از طبیعت کاشی‌هایی با گل و برگ و رنگهای متنوع ساختند و مسجد وکیل را تزئین و نماندگی کردند^۱ که ما در تزئینات کاشیکاری مسجد مستوفی اعم از کاشیکاری محراب و پشت آن و اطراف پنجره‌ها دقیقاً شاهد همین تصاویر ملهم از طبیعت شامل گل و برگ با رنگهای زیبا و متنوع هستیم.

- کاشیکاری پشت محراب.

- کاشیکاری ازاره مسجد.

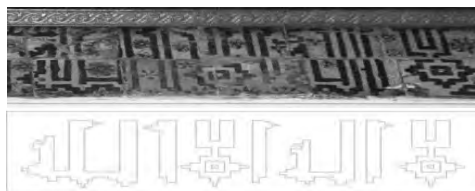

- کاشیکاری بالای پنجره.

- کاشیکاری محراب.

از دیگر تزئیناتی که در این بنا می‌توان به آن اشاره کرد، کتیبه‌هایی است که در قسمت بالایی دیوار شمالی مسجد و اطراف محراب وجود دارد و عبارات *لااله الاالله، محمد، علی و نظایر آن* با خط بنایی در آن به چشم می‌خورد.

- بخشی از کتیبه قسمت بالای دیوار شمالی مسجد.

نمونه‌ای از کاربرد خط بنایی در کاشیکاری مسجد مستوفی.

^۱ محمود ماهرالنقش، طرح و اجرای نقش در کاشیکاری ایران، جلد دوم

مطالعات کالبدی - فضایی اثر:

بطور کلی قسمتهای مختلف بنای مساجدی که در گیلان وجود دارد از این قرار است: قسمت اصلی مسجد که معمولاً مردان در آنجا اجتماع می‌کنند، غرفه زنانه، حوضخانه که مرکز تطهیر و تجدید وضو است، انبار، کفش‌کن. در بعضی از مساجد اتاقی برای خادم نیز بنا کرده‌اند که مسجد مستوفی از آن دسته می‌باشد. بطور کلی بنای مسجد مستوفی از اجزا و فضاهای زیر تشکیل یافته است: حیاط، اتاقهای سرایداری ضلع جنوبی و غربی، سرویسهای بهداشتی و وضوخانه زنانه و مردانه، اتاق آبدارخانه، شبستان مردانه و نیم طبقه الحاق شده به آن. در نقشه‌های زیر معماری در پلان، نما و برش نشان داده شده است.

نقشه شماره ۴: پلان مسجد

نقشه شماره ۵: برش A-A

- نمای جنوبی مسجد مستوفی.

نقشه شماره ۶: نمای جنوبی مسجد

منابع و مآخذ:

- ستوده، منوچهر. از آستارا تا استرآباد، چاپ اول، ۱۳۴۹.
سرتیب پور، جهانگیر. نامها و نامدارهای گیلان، نشر گیلکان، ۱۳۷۱.
پرتو، افشین. تاریخ گیلان، انتشارات حرف نو، رشت، چاپ اول ۱۳۷۹.
ماهرالنقش، محمود. طرح و اجرای نقش در کاشیکاری ایران، جلد دوم، انتشارات موزه رضا عباسی، تهران، ۱۳۶۲.

خبر

در جلسه مورخ ۸۸/۸/۲۰ هیأت مدیره سازمان نظام مهندسی ساختمان گیلان در خصوص انتخاب مدیر اجرایی سازمان اقدام شد و طی آن آقای مهندس علی پورکاشانی به این سمت انتخاب گردیدند.
در پی این انتخاب در جلسه مورخ ۸۸/۸/۲۰ پس از معرفی ایشان به کارکنان توسط مهندس فیروزی رئیس نظام مهندسی ساختمان گیلان، ایشان در سخنان کوتاهی دیدگاههای خود را در زمینه بهبود مناسبات در این سازمان و هدایت تلاشها و کوششها در جهت انسجام امور به اطلاع کارکنان رسانده و خواستار آن گردیدند که از ظرفیت های موجود در سازمان استفاده مطلوب و شایسته بعمل آید.

خبر

در جلسه مورخ ۸۸/۷/۴ هیأت مدیره سازمان نسبت به انتخابات اعضای هیأت رئیسه اقدام گردید و طی آن اعضای این هیأت به شرح زیر تعیین گردیدند.

۱- آقای مهندس فرید فیروزی	رئیس سازمان	۴- آقای مهندس علیرضا صفار	دبیر
۲- خانم مهندس خدیجه انشاء	نائب رئیس اول	۵- آقای مهندس علی اکبر بنای شاهانی	خزانه دار
۳- آقای مهندس عبدالرضا قاسمیان	نائب رئیس دوم		

هیأت تحریریه فن و هنر ضمن تبریک به اعضای منتخب هیأت رئیسه توفیق آنان را در تنظیم و تنسيق مطلوب فعالیت ها و ایجاد تحولات مثبت و مدیریتی در کلیه امور سازمان از خداوند بزرگ خواهان است.